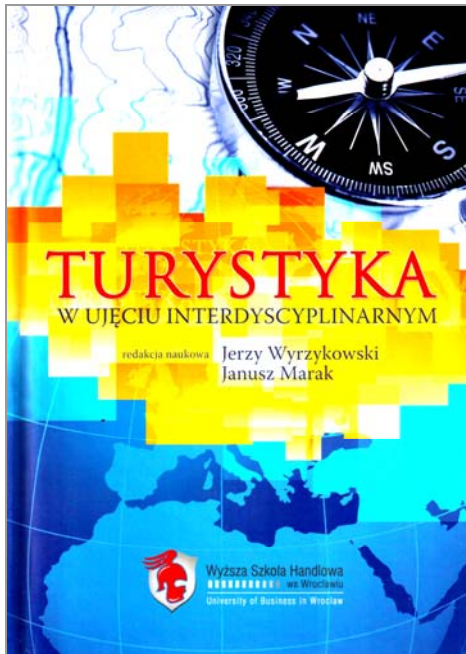

RECENZJA

Turyzm 2011, 21/1-2

JERZY WYRZYKOWSKI, JANUSZ MARAK (RED.)
TURYSTYKA W UJĘCIU INTERDYSCYPLINARNYM

WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA WE WROCŁAWIU
WROCŁAW 2010, ss. 592

Książka pt. *Turystyka w ujęciu interdyscyplinarnym* jest dziełem zbiorowym, pod redakcją geografa J. Wyrzykowskiego i ekonomisty J. Maraka, przygotowanym przez 22 autorów, reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny wiedzy. Już ten multidyscyplinarny zespół autorski, w skład którego wchodzi geografiowie, ekonomiści, przedstawiciele nauk o kulturze fizycznej, socjologowie, psycholodzy, historycy sztuki oraz reprezentanci planowania przestrzennego i prawa, wskazuje na charakter tej pracy, który redaktorzy wyjaśniają we wstępie pisząc: „jej tytuł podkreśla interdyscyplinarny charakter turystyki, a jej poszczególne rozdziały poświęcone ważnym aspektom turystyki opracowane zostały przez przedstawicieli nauk z nimi związanych”.

Książka, oprócz krótkiego wstępu, składa się z sześciu podstawowych rozdziałów stanowiących niezależne części całego dzieła. Łączy je szeroko rozumiane zjawisko nazywane turystyką, które jest tu omawiane w różnych aspektach, oraz wspólna dla wszystkich rozdziałów bibliografia zestawiona na końcu książki.

Rozdział I nosi tytuł „Wprowadzenie do turystyki”. Został przygotowany przez J. Wyrzykowskiego, J. Maraka i M. Dude-Seifert. Jest to kompendium wiedzy o turystyce, w którym autorzy omawiają przedmiot badań nad turystyką, klasyfikację ruchu

turystycznego, zarys historii turystyki, wielkość i rozmieszczenie ruchu turystycznego oraz wpływy z turystyki międzynarodowej na świecie. Rozdział ten kończą dywagacje na temat tendencji i prognoz rozwoju turystyki we współczesnym świecie.

Tytuł tego rozdziału dobrze oddaje jego treść, która wprowadza czytelnika w ogólną problematykę tego masowego zjawiska, które nazywamy turystyką. Zwraca uwagę wykaz (tab. 1), w którym autorzy odwołują się do Uchwały Komisji Akredytacyjnej z 2 lipca 2007 r., gdzie zostały wymienione dziedziny i dyscypliny nauk uznane za współuczestniczące w procesie kształcenia na kierunku studiów „turystyka i rekreacja”. Oczywiście zarówno nazwa kierunku, jak i przypisane mu dziedziny i dyscypliny wiedzy mają charakter biurokratyczno-administracyjny, czyli formalny, a nie merytoryczny, ale mają taką zaletę, że są i dlatego jest się do czego odnieść w dyskusji (?).

Rozdział II pracy, zatytułowany „Biofizjologiczne aspekty turystyki”, liczy 47 stron, a jego autorami są S. Toczek-Werner i M. Sołtysik reprezentujący nauki o kulturze fizycznej. Autorzy tego rozdziału uznają, że turystyka to aktywność organizmu skierowana na zaspokojenie potrzeb człowieka, co wyraża się m.in. w przemieszczaniu się człowieka i jego świadomej aktywności ruchowej. Omawiając podłoże fizjologiczne

aktywności turystycznej autorzy zajmują się takimi zagadnieniami, jak: wydolność fizyczna, metabolizm wysiłkowy, zaopatrzenie organizmu w tlen, wydatek energetyczny oraz zmęczenie i wypoczynek. Bardzo interesujący, nie tylko z poznawczego punktu widzenia, ale i aplikacyjnego, jest rozdział zatytułowany „Czynniki i warunki bezpieczeństwa aktywności turystycznej”, w którym omówiono konsekwencje fizjologiczne aktywności turystycznej człowieka w różnych środowiskach przyrodniczych – w środowisku wilgotnym, gorącym, zimnym, na znacznej wysokości i pod wodą.

W dalszej części tego rozdziału opisano rolę aktywności turystycznej w procesie utrzymania zdrowia i równowagi psychicznej, a także aktywność człowieka podczas uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej oraz turystyki zdrowotnej (uzdrowiskowej, *spa, wellness*).

Przedstawione w tym rozdziale zagadnienia dotyczące głównie fizjologii człowieka są bardzo interesujące i zapewne użyteczne praktycznie, odnoszą się bowiem każdorazowo do konkretnego człowieka i konkretnej jego aktywności. Mniej związków dostrzegam tu jednak ze zjawiskiem turystyki (zwłaszcza masowej), a znacznie więcej z rekreacją, która przecież wykracza pojęciowo poza definicję turystyki, a co najmniej (przyjmując mocno dyskusyjną koncepcję KURKA 2007, s. 13) tylko w części jest elementem turystyki.

Kolejny, III rozdział nosi tytuł „Socjologiczno-psychologiczne aspekty turystyki”, a jego treść zawarto na 25 stronach. Autorami tego rozdziału są: K. Klementowski, Z. Sawicki, J. Zdebski. Określając przedmiot badań socjologii turystyki autorzy podkreślają, że jest nim „turystyka jako zjawisko społeczne”. Szczegółowe studia prowadzone są m.in. nad tworzeniem się więzi w procesie ruchu turystycznego, wyodrębnianiem się grup społecznych, powstaniem nowych procesów społecznych („turystyfikacja”), a także kształtowaniem osobowości społecznej (wychowawcza funkcja turystyki).

Polscy socjologowie dość późno włączyli się do badań nad turystyką, bo – jak podają autorzy tego opracowania – dopiero w 1958 r. ukazał się pierwszy artykuł z tej tematyki, autorstwa A. Ziemilskiego. Sztandarowym badaniem socjologów polskich są studia nad czasem wolnym i jego wykorzystaniem przez różne grupy społeczne. W tekście tego rozdziału, na s. 99–101, przedstawiono (na szarym tle) wyniki badań budżetu czasu wolnego mieszkańców Wrocławia przeprowadzone na początku lat 2000.

Druga część tego rozdziału poświęcona została psychologii turystyki, która zdaniem autorów „zajmuje się człowiekiem jako podmiotem swoich badań”. Psychologowie często łączą działalność sportową, rekreacyjną i turystyczną, stąd kwalifikowanie psychologii turystyki jako obszar kultury fizycznej (s. 105).

Ważnym nurtem badawczym psychologii turystyki są zagadnienia motywacji aktywności turystycznej, barier uprawiania turystyki, karier turystycznych i klasyfikacji turystów.

Podobnie jak socjologia, tak i psychologia od niedawna zajmuje się turystyką. Jak podają autorzy, pierwszy wykład z psychologii turystyki odbył się w 1968 r. w Międzynarodowym Ośrodku Studiów Wyższych nad Turystyką w Turynie.

Najobszerniejszą częścią w całej recenzowanej pracy (łącznie 203 strony – 38% całego tekstu) jest rozdział IV noszący tytuł „Turystyka jako zjawisko gospodarcze”. Praktycznie rozdział ten mógłby być samodzielnym podręcznikiem ekonomii turystyki. Podzielono go na cztery części.

Część pierwsza, „Gospodarka turystyczna” zawiera m.in. dyskusję nad zakresem pojęciowym: gospodarka turystyczna czy przemysł turystyczny, a następnie informacje o rachunku satelitarnym turystyki i jego wynikach w Polsce, efekcie mnożnikowym w turystyce, rynku turystycznym i jego mechanizmach, obsłudze ruchu turystycznego oraz marketingu w turystyce.

W drugiej części rozdziału czwartego, przedstawiono gospodarkę turystyczną w skali ponadnarodowej i krajowej. Omówiono m.in. gospodarkę turystyczną w Unii Europejskiej, ale także wpływ organizacji międzynarodowych na gospodarkę turystyczną (WTO, WTTC, ITA i inne).

Część trzecia pt. „Regionalna i lokalna gospodarka turystyczna” poświęcona została gospodarce turystycznej w regionie i w gminie oraz prezentacji organizacji turystycznych, które działają w Polsce na tym szczeblu: ROT, LOT, PIT, RIT, PART, PTTK, PTSM i inne.

W ostatniej, czwartej części rozdziału IV, zatytułowanej „Przedsiębiorstwo jako podmiot gospodarki turystycznej”, autorzy omawiają cechy i klasyfikacje przedsiębiorstw turystycznych, zarządzanie personelem, finanse i strategię przedsiębiorstw turystycznych, a w zakończeniu prezentują wybrane biura podróży jako fundamentalne przedsiębiorstwa usług turystycznych oraz hotel jako przedmiot podaży usług turystycznych. Autorami tego bardzo interesująco skonstruowanego rozdziału są: U. Bąkowska-Morawska, M. Heliak, A. Jaworska, A. Jaworski, E. Konopka-Struś, J. Zajączkowski.

Drugim pod względem objętości (146 s.), a piątym w kolejności jest rozdział zatytułowany „Turystyka jako zjawisko przestrzenne” autorstwa geografów: M. Dudy-Seifert, T. Mikołajczaka, Z. Wernera, M. Wyrzykowskiej i J. Wyrzykowskiego, bo też turystyka w zdecydowanej większości mieści się w kręgu zainteresowań geografii turystyki. W rozdziale tym omówiono podstawowe pojęcia związane z geografiami turystyki (nie wiem, dlaczego nazwano to „gospodarką

przestrzenną w turystyce"?), metody oceny atrakcyjności turystycznej środowiska geograficznego, metody badania ruchu turystycznego i wskaźniki rozwoju turystyki, zagospodarowanie turystyczne, wykorzystanie i zagospodarowanie turystyczne różnych typów środowiska geograficznego, podstawowe rodzaje miejscowości turystycznych oraz przystosowanie walorów krajoznawczych na potrzeby turystyki. W rozdziale tym (jak i w całej pracy) zabrakło problematyki turystyki wielkomiejskiej, która odgrywa obecnie znaczną rolę w turystyce, przynajmniej w Europie.

Ostatnim, VI rozdziałem jest opracowanie pt. „Prawne aspekty turystyki”. Autor tego rozdziału K. Marak na początku wnosi zastrzeżenie, czy poprawne jest określenie prawo turystyczne i sugeruje, aby udział prawników w badaniach turystycznych nazywać prawo w turystyce, co oznacza zespół norm prawnych regulujących stosunki społeczne związane z turystyką. W rozdziale omówiono m.in. ustawodawstwo krajowe dotyczące turystyki, regulacje wspólnotowe oraz podstawy prawne związane z funkcjonowaniem biura podróży, organizację imprezy turystycznej, świadczenia pojedynczej usługi turystycznej, współpracę przewodników turystycznych i pilotów wycieczek z biurami podróży. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona została podstawom prawnym dotyczącym usług hotelarskich.

Rozdział ten ma charakter „porad prawnych” związanych z szeroko rozumianą działalnością turystyczną, a zwłaszcza gospodarką turystyczną. Brak w tym opracowaniu analizy podstaw prawnych dotyczących przestrzeni turystycznej, np. „prawa śniegowego”, nad powstaniem którego toczy się w Polsce dyskusja od wielu lat.

Książkę kończy bibliografia obejmująca kilkaset pozycji (17 s.) wykorzystanych w pracy, zestaw aktów prawnych (3,5 s.) oraz stron internetowych (www). W dalszej części znajduje się: spis tabel (55), spis rysunków (50), spis fotografii (95) oraz kilkanaście załączników (tabele, rysunki, wzory ankiet). Ostatnie pięć stron zajmuje indeks rzeczowy w ujęciu alfabetycznym. Książka została starannie opracowana pod względem edytorskim i wydana w twardej oprawie. Recenzentami byli profesorowie Krzysztof R. Mazur-ski oraz Aleksander Panasiuk.

Recenzowana praca może być oceniana z kilku punktów widzenia. Po pierwsze jest to udana próba prezentacji zainteresowań badawczych turystyką przez reprezentantów kilku dyscyplin naukowych. Przedstawiono podstawy teoretyczne, metody badań, a także przykłady opracowań przedstawicieli nauk o kulturze fizycznej (są to chyba przyrodnicy lub lekarze), socjologii, psychologów, ekonomii, geografii i prawników. Szkoda, że redaktorzy książki nie określili objętości poszczególnych części pracy (rozdziałów) choćby

w oparciu o dotychczasowy dorobek naukowy w tym zakresie. Przyjmując to kryterium, największy dorobek liczony zarówno czasem trwania prowadzonych badań (80 lat), jak i liczbą publikacji mają w Polsce geografowie (JACKOWSKI 2010), następnie ekonomiści, socjologowie (początek datowany na 1958 r.), psychologowie (1968 r.), przedstawiciele nauk medycznych i prawnicy. Oczywiście wymieniam tu tylko te dziedziny wiedzy, które reprezentowane są w tej pracy. Warto jednak przypomnieć, że na przełomie lat 90. XX w. i początku XXI ukazała się praca pod redakcją R. WINIARSKIEGO (1999, 2004), w której wymieniono znacznie większą liczbę dziedzin i dyscyplin naukowych, w ramach których są prowadzone badania nad turystyką.

Po drugie książka jest bardzo dobrym kompendium wiedzy o turystyce w badaniach poszczególnych dyscyplin naukowych. Dotyczy to zwłaszcza nauk ekonomicznych i po części geograficznych (nie rozumiem, dlaczego geografowie „chowają” swój dorobek pod przykrywką zjawisk przestrzennych, wszak geografia jest nadal najważniejszą nauką o przestrzeni). Rozdział dotyczący prawnych aspektów turystyki ma zapewne również znaczenie aplikacyjne. Jest to zatem praca, którą można polecić m.in. studentom na kierunku „turystyka i rekreacja”, ale także i innym osobom zainteresowanym turystyką w ujęciu badawczym.

Po trzecie recenzowana praca może być przyczynkiem w toczącej się od lat dyskusji na temat tego, czy turystyka może być uznawana za samodzielną naukę, czy też jest to zespół nauk o turystyce (LISZEWSKI 2010). Należy wnioskować, że druga część tytułu książki „w ujęciu interdyscyplinarnym” wskazuje, iż autorzy są bliżsi pogładowi o kształtowaniu się „nauk o turystyce”. Wprawdzie czytając pracę odnoszę wrażenie, że ma ona raczej charakter multidyscyplinarny (każdy reprezentant prezentowanej dyscypliny określa na początku opracowania swój podmiot i przedmiot badań, tak jak gdyby był on różny dla różnych dyscyplin zajmujących się przecież tym samym zjawiskiem, czyli turystyką) niż interdyscyplinarny, co potwierdza tylko, iż poglądy na temat podmiotu i przedmiotu badań są nadal bardzo dynamiczne i dyskusyjne.

Na zakończenie pragnę odnieść się do wymienionego przez redaktorów książki we wstępie kierunku studiów „turystyka i rekreacja”. Zarówno nazwa tego kierunku, jak i minima programowe kształcenia studentów są przykładem nieudanego kompromisu pomiędzy reprezentantami Akademii Wychowania Fizycznego oraz uniwersytetów i uniwersytetów ekonomicznych w Polsce. Praktyka pokazuje, że zarówno turystyka, jak i rekreacja mają różne przedmioty badań i różne są ich cele, a możliwości realizacji kształ-

cenia są także zróżnicowane. O ile AWF mogą i powinny zajmować się rekreacją, która jest częścią kultury fizycznej, to uniwersytety mają potencjał badawczy i interdyscyplinarny dorobek naukowy pozwalający na przygotowanie kadr dla turystyki. Potwierdzeniem tego stanowiska jest fakt uruchomienia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu nowego kierunku – „gospodarka turystyczna”.

BIBLIOGRAFIA

- JACKOWSKI A., 2010, *Wkład nauk geograficznych w rozwój wiedzy o turystyce w Polsce*, „Turyzm/Tourism”, t. 20, z. 2, s. 5–36.
- KUREK W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- LISZEWSKI S., 2010, *Nauka czy nauki o turystyce (artykuł dyskusyjny)*, „Turyzm/Tourism”, t. 20, z. 2, s. 37–45.
- WINIARSKI R. (red.), 1999, 2004, *Nauki o turystyce*, „Studia i Monografie”, nr 7 (cz. 1 i 2), AWF, Kraków.

Stanisław Liszewski

Uniwersytet Łódzki
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
